

Het junkieverdriet van Jotie T'Hooft

Aafke de Groot

Jotie T'Hooft

Een droevig gevoel bekruipt de lezer bij het werk van cultdichter Jotie (Johan)T' Hooft (1956-1977) die zo begaafd was met zijn uitzonderlijke taalgevoeligheid en een enorme schrijf lust ten toon spreidde. Een mooie jongen bovendien, met zachte donkere ogen, maar ook verslaafd aan alle mogelijke middelen en gefascineerd door de dood. Zijn leven en werk vloeien samen in een Cultus aan de Naald, onromantisch en armoedig eindigend in een bewuste overdosis. Het was zijn derde poging tot levensbeëindiging en deze slaagde.

Cerebellum

Het hoofd een plank een podium
tussen mensenoren:
ik weet ik ga verloren
in wolken stoom
die spuiten uit de poorten
van de droom

De oester in mijn hersenpan
heeft geen stem
enkel een glanzende parel
die zit klem
in een schelp die breken kan

Jotie T'Hooft, de 'poète maudit van Vlaanderen' schreef vanaf zijn twaalfde en debuteerde op zijn negentiende met de bundel *Schreeuwlandschap* (1975). Door zijn vroegtijdig overlijden is zijn oeuvre samengebald in ruim twee jaar, via *Junkieverdriet* (1976) en *Poezebeest* (1977) eindigend met *De nagelaten gedichten* (1977). In de kwart eeuw na zijn dood verschenen verzamelbundels met poëzie (In mij is onstuitbaar de doodsbloem ontloken) en bundelingen van zijn proza. Van zijn leven werd een film gemaakt. Daarnaast werden biografische reconstructies samengesteld, steeds met treffende titels.

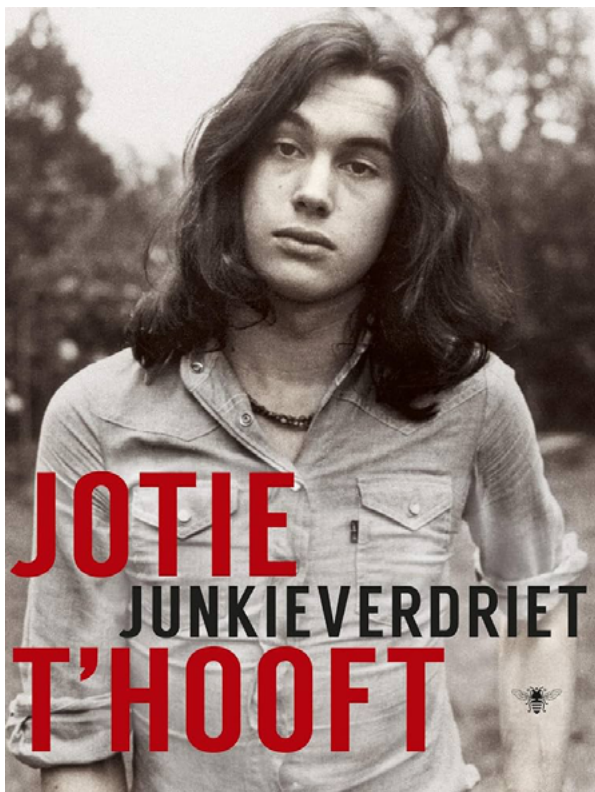
Een *Pijl in het Niet* (1997) is een verzameling teksten van en gesprekken met de dichter, samengesteld door bewonderaar P.B. Merkan (pseudoniem). Doordat de teksten in hun ontstaansvolgorde worden weergegeven vormen ze een biografisch zelfportret van de jeugdige schrijver, een 'levensverhaal'. Het valt op met hoeveel observerend en beschrijvend vermogen Jotie al jong begiftigd is en waar hij allemaal over schrijft of kritieken over ten beste geeft. Zelf beklagt hij zich 'onbeschermd' te zijn voor alle indrukken van buitenaf, 'alles komt binnen'.

Misschien zou hij in deze tijd hoogbegaafd of hooggevoelig genoemd worden.

Mijn eeuwenoud, mijn levenslang junkieverdriet
Van geboortepijn tot nu mijn eenzaamheid
Die ik deel met duizenden nu ik weet wat ik weet:
Dat de mens een naald is zoekend naar een ader
Zoekend naar de kiespijn van zijn ver verleden

De biografie *Een zeer treurige prins* geschreven door Jean-Paul Mulders en Annick Lesage verscheen enkele jaren later. De biografen pluizen, zoals ze in het voorwoord verklaren, ieder achtergebleven boodschappenlijstje en nagelaten papiertje na om zijn zielenroerselen te reconstrueren. Zij spreken met praktisch alle mensen die hem gekend hebben, en weten er een boeiende reconstructie van te maken. Tien jaar later keken ze daar met enige bevreemding op terug. Wat was precies die aanzuigende werking van Jotie? Bijna vijftig jaar na zijn dood kunnen we die vraag nog steeds stellen.

Over het algemeen werd en wordt hij gezien als een onverwachte opleving in de tamelijk muf geworden poëtische letteren van dat moment en onder gunstiger omstandigheden had hij zich ongetwijfeld breder kunnen ontwikkelen. Zeggingskracht is er genoeg in zijn eigenzinnige omgang met de taal, die in de verte aan Hugo Claus doet denken. Nog steeds is T'Hooft een

der bekendste Vlaamse dichters. Zijn graf is een bedevaartsoord en nog steeds wordt iedere twee jaar de Jotie T'Hooft poëzieprijs uitgereikt door de gemeente Oudenaarde.

Was het zijn korte leven, zijn diepgevoelde eenzaamheid, die vervreemding werd en de tragiek van zijn verslaving? Hoe hij zichzelf meanderend uitdrukte in zijn teksten, maar ook in zijn junkiegedrag. En sprak hij werkelijk namens zijn generatie terwijl hij onherroepelijk, eigentijds en theatraal ten onder ging in zijn eigen aderen?

De eeuwenoude roepnaam Dood

Op 6 oktober 1977 eindigt het leven van Jotie T'Hooft door een dodelijke dosis barbituraten en cocaïne, niet gesnoven maar gespoten. Hij is eenentwintig jaar en zijn persoonlijke leven blijkt voor de zoveelste keer een complete puinhoop geworden. Zijn vrouw Ingrid is bij hem weggegaan en hij heeft geen inkomsten meer, afgezien van losse opdrachten. Hij zit dus zonder geld en is opnieuw diep in de verslaving terecht gekomen na een min of meer clean jaar. Voor de derde keer heeft hij zijn voorgenomen dood op groteske wijze geregisseerd en beschrijft alvast wat men in de auto met zijn lijk zal aantreffen.

Openingsshot: het interieur van een personenwagen.

Op de geruite passagiersstoel ligt quasi achteloos achtergelaten een zwarte fluwelen jas, een sjaaltje en een paar opvallende zwart-witte schoenen. De auto van een dandy zou je zeggen.

Verbijsterend is opnieuw hoe hij weer eens vrienden weet te bespelen om hem te helpen aan wat hij die avond denkt nodig te hebben: spuiten en cocaïne en het 'Witte Huis' in Brugge. Eén vriend levert hem 'na de daad' af bij een eerste hulppost in de bovenbeschreven auto en krijgt achteraf nog veel moeilijkheden met justitie over eventuele betrokkenheid bij het overlijden.

Op de schoorsteenmantel van Jotie's eigen 'Zwarte' woonhuis in Sint-Agatha-Berchem worden na zijn dood twaalf 'verse' gedichten aangetroffen, waaivormig uitgestald. Een poëtische nalatenschap en anders van inhoud dan het bericht dat hij, misschien met bloed op de muur tekent vlak voor het fatale shot: 'Dag kleine meid! Veel geluk!'

De naald van de pick-up hangt daarna urenlang roerloos boven 'The End' van The

Doors.

Slechts enkele maanden eerder heeft hij in een interview over de dood gezegd:

‘De ambiguïteit tegenover de dood wordt veroorzaakt omdat ik me zo intens met hem bezighoud: relativeren is een vorm van afstand scheppen. Voor mij is de dood de enige maatstaf voor de dingen: enkel wat de dood trotseert is waardevol; de rest is tijdvulling en verblinding. Anderzijds is de dood voor mij een verlosser, een zekerheid in mijn leven, wellicht de enige. Ook staat de dood symbolisch voor de transformatie, het wegsterven van het oude en lagere, enkel en alleen om het nieuwe en hogere een plaats te geven.’(interview met Luuk Gruwez, februari 1977)

Anders dan alle anderen

Er zijn in de persoonlijke levensloop van Jotie T ‘Hooft wel factoren aan te wijzen die zijn hardnekkige verslaving aan dope, speed, hasj, crack en valium psychologisch zouden kunnen verklaren. Een obsessie waar hij zelf als een fanatieke ‘evangelist van de dope’ telkens andere hippe, intellectuele of ideële motiveringen aan gaf en zichzelf uiteindelijk volledig mee ten gronde richtte. Hij vereenzelvigd zich met verslaafde popmusici en dweept met Jim Morrison. Als middelbare scholier is hij vurig overtuigd van de marxistische ideologie, de noodzaak tot verheffing van de arbeidersklasse en het bestrijden van burgerlijkheid. Later duikt hij meer in de diepere zin van de astrologie, de betekenis van tarotkaarten, de kabbala, I Tsjing, het boeddhisme en Science Fiction. In al deze modaliteiten, die zich vanaf zijn twaalfde jaar manifesteren en meewaaieren met de tijdgeest, is het gebruik van geestverruimende middelen volgens hemzelf een noodzakelijke levensvoorwaarde.

Hij experimenteert met allerlei middelen en toedieningswijzen, maalt pillen, destilleert de werkzame stof eruit en brouwt er vervolgens levensgevaarlijke eigen injecties van. Ook stimuleert hij anderen om zich over te geven aan geestverruimende middelen, omdat hij er van overtuigd is hen daar een plezier mee te doen en later ook wel om zijn eigen handeltje te stimuleren. Zo weet hij Ingrid, zijn latere vrouw, in korte tijd aan de speed te krijgen. Op het laatst dagdroomt hij over een systeem om permanent met een

spuut in zijn aderen te kunnen rondlopen en daarmee voorzien te zijn van een gestage stroom geestverruiming. Maar anderzijds heeft hij al jong een aanleg voor depressiviteit en verwoordt hij een diepgevoelde innerlijke vervreemding, een anders zijn dan alle anderen.

EEN MARSMAN OP AARDE

Altijd het afgewend zijn, het leven
In een landschap dat ik niet ken,
Verscheurd door de schuld
En verlangen naar het einde
Van de twijfel die ik ben

Ook weet hij met zijn grote fantasie en uitdrukkingsvaardigheid uitstekend zijn omgeving te bespelen, te manipuleren, soms met enig schuldbesef tegenover zijn goede ouders. Maar hij kan niet anders leven dan zijn destructieve levensspoor volgen.

AARDMAN OP MARS (zendt:)

Vader die mij duchtig vilde, gewelven
ontvouwde in mijn tamme firmament
met de taal van meetlat en gewichtig
instrument, weet mij nu te vinden

In de holte in de schede van rood zand
Want ik ben uw trotse robot geworden.

Zijn slimheid gebruikt hij ook om zichzelf buiten de hulpverlening te houden. Het jarenlange gebruik gaat zijn tol eisen en in één van zijn allerlaatste brieven noemt hij die vernietigende meervoudige verslaving uiteindelijk zelf ook jammerlijk en dan voelt hij ‘dat zijn honderd malen opgelapte, door allerlei wilde experimenten gemangelde lichaam het niet lang meer zou maken’.

In verhaalvorm:

Met gebogen hoofd zat hij (‘koning Jerom’) in de zwarte kamer van het zwarte huis. Ten prooi aan een ongeneeslijke, zesvoudige verslaving, uitgereisd, moegefuïfd, scheelgekeken richtte hij nu zijn blik op het eenvoudigste wat hij vinden kon: zwart. Zwart waren zijn ogen, zijn haar, zijn kledij, zijn woning en zijn meubelstukken. Zwart waren zijn gedachten en daden, zo hadden mannen en vrouwen uit alle delen der wereld hem

meermaals verzekerd en zwart waren meestal zijn nagelranden, zoals zijn moeder bij iedere ontmoeting bleef opmerken. (Fragmenten uit: Heer van de Poorten)

‘Ik vecht helemaal alleen’

Het is echter moeilijk het drama van Jotie T’Hoofts leven werkelijk te doorgronden. Als enig kind van katholieke ‘wederopbouw’ ouders (vader onderwijzer, moeder styliste) woont hij met zijn familie in Oudenaarde, een burgerlijk plaatsje onder Gent. Op foto’s is hij een innemende jongen die je zachtmoedig of vragend aankijkt. Jotie is een zeer goede leerling op de lagere school, maar daarna verandert hij.

Vanaf zijn twaalfde lijkt hij fysiek en mentaal geheel losgezongen van zijn leeftijdsgenoten. Het boek *Steppenwolf* (Herman Hesse), dat hij dan leest, biedt hem een diepe herkenning en een literair onderkomen. Vergeefs biedt hij het aan zijn vader te lezen aan, die vindt het ‘te moeilijk’. Hij schrijft kritische verhalen voor school en muziekrecensies voor het plaatselijke jeugdkrantje (‘weer zo’n lullig artikel’) en raakt in de ban van spiegels, zijn uiterlijk en de kleur zwart. Hij begint zijn ogen op te maken met mascara en zijn nagels paars te verven. Idolen als Jimi Hendrix en Jim Morrison intrigeren en inspireren hem. Op zijn veertiende krijgt hij tryptizol voorgeschreven, een medicijn tegen angst en depressie, maar hij probeert liever de valiumpillen van zijn moeder en die bevallen hem beter. Waarschijnlijk uit deze tijd dateert het opstel ‘Het eenzaam leven van de mens.’

‘..of anders moet ik zeggen ik alleen heb gelijk ik ik ik de enige in het hele universum die gelijk heeft anders twijfel ik aan mezelf en dat mag niet ik heb een lijf nodig een onderkomen een huis om in uit te

Jotie T’Hooft dweepte met Jim Morrison

snikken om die eenzame ik in te vergeten om alles te vergeten om de pijn te laten wegvloeien niemand zal je dit ooit vragen want ik ben zo volkomen en immens eenzaam als niemand is ik wil iemand om moed aan te drinken een overlevingskans voor die ene wolf uit de troep die een andere kant op wil ik kan niet vergeten die mensen uit de sloppen vuile lijven zuipen drinken paren als dieren waarom zijn wij beter en zijn wij wel beter wij eten veel en leven duur bewust maar ik wil niet mee ik vecht helemaal alleen en van iedereen gestoord en geen mens kan dat overleven dus ik moet god wel zijn of een ander dier misschien’ (uit: Restanten van een droeve tijd. 1969,1970 ongepubliceerd)

DIES IRAE; GEZELLIG

...ik ben een zwarte man,
mijn tong is een bot mes lang,
mijn hand is een vuist groot, mijn hart
staat altijd open op de nacht.

Een pijn tussen mijn oren, in het nest
Van mijn hersens waar een vreemde spuiters
Zijn koekoeksei heeft gelegd, splijt mij
Langzaam tot donsjes en rietjes open.

Ondermijnende verliezen

Tevergeefs volgt hij onderwijs aan drie middelbare scholen. Vanaf het eerste uur vervelen zijn leraren hem en huiswerk maakt hij niet. Er is geen brug meer te slaan. Eigenlijk weet niemand raad met Jotie, die in het brave Oudenaarde volledig uit de toon valt en alle credits heeft verloren.

MIJN GEBOORTESTAD

De telgen ontvallen er stuurloos hun terloopse moeders
Aan kale halzen hangt ’s avonds electrics licht
te schijnen over schaars begane wegen

Zitkamergieren zitten in hun kamers en azen
op de magere, de makke buit der burens.
Zangzaad verbrandt die kelen vergeefs:
hun stem staat aan andere einders pal.

Eens in hun ontlast gelaat de wormen, het gebroed.
Voorlopig storten de muren waar zonlicht
kortstondig
boodschappen in grift niet in. Geen gevels kreuken.
Een smalle stad, die traag ontsprong en snel

verbloede.

Ik ontstond er: kleine granaat
die nimmer tot ontploffing kwam
en die men er duldt
zoals de dorpsgek vroeger

Hij plaatst zich ook buiten zijn familie. Hun levensstijl wijst hij af, terwijl hij ook wel steun bij hen zoekt. Vriendschappen met een enkele zorgvuldig uitgekozen dorpsgenoot en wat verliefdheden zijn de ankers die hij probeert uit te gooien in de jaren die volgen. De intensiteit van zijn gevoelens en de overspannen verwachtingen die hij koestert, maken de teleurstellingen iedere keer weer groot, verliezen ondermijnen hem.

Die verliezen doen mogelijk het plotselinge wegvallen van een zeer geliefde opa, ‘Peter Electric’ of het lugubere sterven van een oma aan kanker herleven. Hij was diep gehecht aan deze grootouders en zal nog vele malen op hun dood terugkomen. Een schedel staat jarenlang prominent in zijn kamer, symbolisch geplaatst tussen hun portretten in. Hij koketteert ook met de dood. Het plotseling uit het gezicht verdwijnen van een spuitmaat en boezemvriend (Chapeau) op zijn zestiende is de aanleiding tot een eerste wat halfslachtige suïcidepoging. Vervolgens poetst hij deze dramatische gebeurtenis op tot een kort verhaal.

Niet voor het eerst dus, dook de Dood in mijn hoofd op. Ons soms dolce maar malicieus far niente liep snel naar zijn einde: nergens nog krediet, invallen van de politie, honger en tot overmaat van ramp werd Chapeau, vier dagen voor zijn meerderjarigheid, door zijn ouders weggehaald en in een ontwenningskliniek opgesloten. Zo was ik naast alle menselijke troost, van mijn nerveuze maar leidinggevende compagnon verstoken. Ik verzamelde zoveel slaaptabletten als de zwarte markt en mijn geld me toelieten, schafte me een nieuwe injectiespuit aan en voor alle zekerheid een doosje Gillette superscherpe scheermesjes. De dood, zo wist ik inmiddels van Allen Ginsberg, was slechts een deur, want het leven ‘een gang tussen twee deuren naar de duisternis/en altijd als je er naar kijkt/vanuit het graf. (Uit: Heer van de Poorten)

Vlak voordat hij meerderjarig wordt, vindt een uitgebreide drugsrazzia plaats in het dorp

waarbij behalve Jotie een aantal jongeren wordt gearresteerd. Hij wordt gedurende zes weken in een heropvoedingsgesticht gestopt, maar gedraagt zich hier zo voorbeeldig dat hij vervroegd met alle therapieën kan stoppen en zelfs weer op een middelbare school wordt toegelaten. Uiteindelijk zal hij op zijn zeventiende ook deze derde school zonder diploma’s, afgezien van het diploma sneltypen, verlaten.

Een psychedelische flipperkast

In de tijd die volgt met verwarde heftige vriendschappen, seksuele ervaringen en experimenten met drugs en liefdes blijft T’Hooft schrijven als een bezetene.

Ik schrijf niet omdat ik graag schrijf, maar omdat ik moet, omdat iets buiten mij, of diep in mij, me dwingt een inzicht te verwoorden. Het beeld en de taal die de dichter gebruikt moet van een gebalde eeuwigheidswaarde zijn, vervuld van echte inspiratie.

Niet alleen ‘kakt hij vaak een gedicht uit’, steeds vrij formeel van vorm en vaak met een plechtige ondertoon, ook schrijft hij vele brieven en verhalen die juist overkomen als een stortvloed van associaties. Bovendien maakt hij stripverhalen. Titels zijn bijvoorbeeld ‘Jesus Superstar’, ‘De doorploegde slagader’, ‘De jodelende injexienaald’, ‘Een adertje onder het gras’ en ‘Underground, onder welke ground?’ Zelden gebruikt hij leestekens en hij hanteert een eigenzinnige spelling die voor een deel anarchistisch is, voor een deel tijdgebonden, horend bij de ‘sien’. Over die spelling hebben latere uitgever en redacteurs zich nogal het hoofd gebroken. Was het slordigheid, ‘sjoo’ of ‘tipies’ Jotie en dus taalkunst? Of was hij gewoon te vaak ‘stoond’? Hij gebruikt diverse pseudoniemen waaronder Pietje Prik, Cloris Clearlight en Piet Shot.

De hoge maatschappelijke verwachtingen die zijn ouders ooit koesterden zijn in rook opgegaan. Zij blijven hem helpen en ondanks alles hopen op verbetering. Jaren na Jotie’s dood wordt duidelijk dat zijn moeder, die de problemen vaak toedekte, zelf ernstig verslaafd was aan haar pillen.

De intelligente taalgevoelige veelschrijver Jotie leeft inmiddels in Gent als een droevige prins temidden van zijn armoedige hofhouding van spuitbroeders. Zijn creativiteit strijdt met zijn

verslaving.

De street-jive van dope-dealers,
Amerikaans dekora van mijn angst
Die de wereld een lepel groot maakte,
Geluk een naald lang, het oog blind.
Maar mijn oor bleef open, wagenwijd
Want boven suizingen en roddel, oorvet
En hartenklop, hoorde ik en bleef ik horen

De calypsos van mijn shot

Uit: *Junkieverdriet*

Het directe, onverbloemde, het onmiddellijke in zijn werk komt binnen. Hij wil 'geen poëtische randnotities' maken. En hij blijft ook niet onopgemerkt. Jeroen Brouwers zegt over hem: 'wat Jotie T'Hooft van talloos veel medejunkies onderscheidt, is dat hij tijdens het gerol, gebots, gestuiter en weer tevoorschijn springen in zijn psychedelische flipperkast altijd onafgebroken is blijven schrijven'.

De dichter is een alchemist

In 1975 breekt nog eenmaal een betere tijd aan. Jotie's gedichten beginnen te verschijnen in poëziebladen als *Dietsche Warande* en *Belfort*. Hij komt in contact met uitgeverij Manteau en er wordt serieus gesproken over het uitgeven van een bloemlezing. In dezelfde tijd wordt hij verliefd op Ingrid Weverbergh, de dochter van de uitgever. Deze feiten zijn later nogal eens door elkaar gehaald maar de waarheid moet gezegd: de plannen voor de bundel *Schreeuwlandschap* waren er eerst. Weverbergh senior, die laaiend enthousiast is over T'Hooft's gedichten, zegt hierover: 'Die jongen schreef uit wat hij reëel in zich had woelen. Het was duidelijk dat deze jongen in naam van zijn generatie sprak, hetgeen ook achteraf is gebleken.'

Het debuut wordt in Nederland en Vlaanderen behoorlijk positief onthaald. Zelf haalt hij er zijn schouders over op in een interview met de Poëziekrant; de titel *Schreeuwlandschap* 'zegt hem niks' en zou 'verzonnen zijn door Weverbergh'.

In 1976 volgt *Junkieverdriet*. Hij ontvangt er de Reina Prinsen-Geerlingsprijs voor. Toch is ditmaal de kritiek verdeeld. Zijn werk wordt door een aantal recensenten 'hoogdravend' en een pose' genoemd. De pose van de 'neo-romantische' levensmoetheid, welteverstaan.

NAMEN

Ik draag ze als een doem
Mijn stofnaam mens
Een mager woord, een woeker
Een overschrijden van de grens.
...

De dichter werkt vervolgens enige tijd als manuscriptenlezer bij de uitgever, maar houdt dit niet lang vol. De regelmaat en de inhoud van het werk staan hem tegen. Zijn mening over andermans poëzie is zelden positief. '.. het gaat hier om sentiment in plaats van gevoel, om beroering in plaats van ontroering, alles verwoord in half cryptisch woordgehakt...' Hij heeft een afkeer van het literaire establishment: '...technisch maakwerk van intellectuelen en geen gevolg van de onontkoombare drang om een flits van het dicht in woorden om te zetten.'

Compromisloos laat hij daarop volgen: 'De dichter is een gedicht, 24 uur per dag. De dichter is een alchemist die van het lood des dagelijks levens het goud weet te maken. Wij ontmoeten hem zelden. Zoals in ieder tijdperk, inderdaad, zijn er weinig en ze roepen niet luid. Hun gedichten spreken voor zichzelf'.

Het heftige leven van Jotie T'Hooft eindigt korte tijd later in een rommelig-treurige finale. De slimme '*kleine granaat*' laat behalve een junkiestatement een poëtisch spoor na dat blijft fascineren als de opkomst van een komeet. En dat ligt niet alleen aan zijn oogopslag.

Literatuur

T'Hooft, Jotie. *Verzamelde gedichten (Schreeuwlandschap, Junkieverdriet, Poezebeest, nagelaten gedichten)* Antwerpen: Manteau, 1982.

Een Pijl in het Niet (teksten van Jotie T'Hooft). Samenstelling P.B. Merkan. Antwerpen: Houtekiet, 2006.

Mulders, Jean-Paul & Annick Lesage. *Een zeer treurige prins, het leven van Jotie T'Hooft*. Gent: Poëziecentrum Gent, 2002.